

Bygga och bo

Bygga och bo

FATABUREN 2013

Bygga och bo

NORDISKA MUSEETS OCH SKANSENS ÅRSBOK 2013

Red. Christina Westergren och Dan Waldetoft

FATABUREN Nordiska museets och Skansens årsbok är en skatt av kulturhistoriska artiklar som publicerats under mer än ett sekel.

Årsboken började som ett häfte med rubriken »Meddelanden«, redigerat 1881 av museets grundare Artur Hazelius för den stödjande krets som kallades Samfundet för Nordiska museets främjande. 1884 publicerades den första kulturhistoriska artikeln och när publikationen 1906 bytte namn till »Fataburen. Kulturhistorisk tidskrift« kom de vetenskapliga uppsatserna att dominera innehållet. Från och med 1931 fick årsboken Fataburen en mer populär inriktning och i stora drag den form som den har i dag. Fataburen har sedan dess förenat lärdom och sakkunskap med syftet att nå en stor publik.

Fataburen är också en viktig länk mellan Nordiska museet och Skansen, två museer med en gemensam historia och en gemensam vänförening. Varje årsbok har ett tematiskt innehåll som speglar insatser och engagemang i de båda museerna, men verksamhetsberättelserna trycks numera separat och kan rekvideras från respektive museum.

Ekonomiskt stöd från Nordiska museets och Skansens Vänner gör utgivningen av Fataburen möjlig.

Fataburen 2013
Nordiska museets förlag
Box 27820
115 93 Stockholm
www.nordiskamuseet.se

© Nordiska museet och respektive författare
Bildredaktör Marie Tornehave
Omslag och grafisk form Göran Eklund och Lena Eklund
Omslagsfoto Karl Erik Granath, © Nordiska museet

Tryckt hos Elanders NRS Tryckeri, Huskvarna 2013
ISSN 0348 97 1 x
ISBN 978 91 7108 563 4

Foto Karl Heinz Hernried, © Nordiska museet.

Snickra på sin värdighet

Om folkhemmets sommarstugor

Under mellankrigstiden förkortades veckoarbetstiden till 48 timmar och semestern infördes. Denna nyvunna fria tid användes av industriarbetar- och hantverkarfamiljer för att bygga egna sommarstugor runt Sveriges storstäder. Några av dessa stugor finns i ett område som heter Pålamalm och ligger tre mil söder om Stockholm vid en liten sjö på Södertörn. Området ligger på en barrskogsbevuxen rullstensås, långt från annan bebyggelse, och har aldrig haft någon bussförbindelse. Stuglivet där på 1950-talet hade många drag som jag tror till väsentliga delar återfanns även i många andra arbetarområden och i enskilt belägna stugor.

Pålamalm styckades under efterkrigstidens högkonjunktur i mitten av 1940-talet i 40 tomter på vardera ett par tusen kvadratmeter. Tomterna köptes av arbetar- och hantverkarfamiljer som bodde i mer eller (ofta) mindre moderna ettor i södra Stockholms arbetarområden. Köparna var kring 30 år och hade små barn – ett av barnen var jag själv. Den första tvåveckorssemestern rörde familjerna sina tomter och bodde då hela sommaren

LARS WÄREMARK är
språklärare och läromedels-
författare. Artikeln är tidigare
publicerad i *Arbetshistoria*
2012:2.

När jobbet slutar börjar
fritiden och kanske
snickrandet på den
egna stugan. Foto
KW Gullers 1955, ©
Nordiska museet.

i tält. Nästa år började de snickra på sina minimala stugor, 5–10 kvadratmeter, med kamin och plåtrör som skorsten. För att få fram virket måste man anlita lastbil. Tomtägarna själva åkte cykel med barn, verktyg, mat och fotogen (till primusköket). Ett fåtal familjer hade motorcykel, några år senare moped. Dricksvatten hämtade man i en gemensam brunn.

Efter några år byggde man till stugan, kanske till 15 kvadratmeter. Året därpå byggde man till en öppen veranda, efter ytterligare några år försåg man verandan med tak, och till sist byggde man

Foto Karl Heinz Hernried,
© Nordiska museet.

in den. På det sättet spred man utgifter och jobb över en längre tid. En liten trädgård hade de flesta också, trots att grusåsens jordmån är mindre lämpad för odling.

För en del arbetare var stugan ett livsprojekt. En sådan funktion beskriver Ronny Ambjörnsson i ett arbete som är baserat på hans egna minnen från 1940-talet: Spikarna i familjens stuga »höll inte bara huset på plats utan också oss själva så att vi inte blåste bort, upplöstes av regnet eller uppgick i det omgivande mörkret. Huset gav oss vår identitet. Pappa var inte i första hand

arbetare, inte heller husägare. Han var husbyggare.»

Ambjörnsson är en de få kulturforskare som från etnologisk eller socialhistorisk synpunkt tar upp de stugor som byggdes av folkhemsepokens arbetare. En annan är Åke Daun, som vi återkommer till. Stugorna brukar inte heller ägnas något större intresse av våra politiker. De permanentbostäder som byggts för arbetare under 1900-talet, inte minst under årtiondena kring 1950, har däremot ägnats mycket forskning, liksom den offentliga planering som ligger bakom dem och som är väl dokumenterad i press, debattböcker och offentliga arkiv.

En del arbetare prioriterade en egen stuga framför en större permanentbostad, enligt min tolkning ofta för att de i egen regi ville ge sina barn en hälsosam miljö präglad av luft och ljus. Den ambitionen är i linje med den bostadshygienism som låg i tiden och som visar sig i stadsplaneringens luft- och ljusideal och i intresset för friluftsbad, simhallar och simundervisning. Men i den etablerade historieskrivningen finns arbetarnas insatser för sina barns hälsa sällan med. Där framstår de – eller snarare skapas och bekräftas de – som en passiv kategori vars boendevillkor förbättrats av läkare och arkitekter, inte av dem själva. Den enda typ av fritidsbostad som ofta dyker upp i litteraturen är talande nog kolonistugan, som haft mycket styrning från myndigheterna och även omhuldats av filantropin.

Det finns alltså goda skäl att forska i bakgrunden till de stugor som under högkonjunkturen vid 1900-talets mitt byggdes av industriarbetar- och hantverkarfamiljer, inte minst kring våra storstäder. Vilka drivkrafter fick dem att ägna stugan så stor del av sin fritid och sina begränsade inkomster? Varför prioriterade de inte en bättre permanentbostad?

Bostäder för arbetare

Filantropiska organisationer hade sedan 1800-talet låtit bygga hyreshus för arbetare. Under mellankrigstiden blev politiker och myndigheter mer aktiva i bostadsplaneringen. Man tillsatte Bostadssociala utredningen, och många kommuner engagerade sig i bostadsföretag på orten. På 1930-talet började man bygga barnrikehus, det vill säga skattesubventionerade hus med tvåor och treor för obemedlade barnfamiljer. Barnrikehusen, med totalt omkring 15 000 lägenheter i hela landet, har fått stor uppmärksamhet av eftervärlden. Bland annat visar Stockholms stadsmuseum en till originalskick restaurerad lägenhet i ett sådant hus.

En del forskare ser satsningen på arbetarnas bostäder som ett uttryck för en ambition från överhetens sida att »förborgerliga« arbetarna genom att få dem att satsa på hemmet. Detta anses ha haft en större känslomässig laddning i borgerliga kretsar än i arbetarkretsar, där männen förlade en del av sitt umgänge utanför hemmet. En populär föreställning i borgerliga kretsar var att arbetarna var odisciplinerade i största allmänhet, till exempel i sin uppfostran av barnen, skriver Sten O. Karlsson. Han finner dock inte något stöd för den föreställningen i de arbeten han studerat, bl.a. av Romulo Enmark och Helene Brembeck. Tvärtom visar dessa att arbetarbarnen var strängt hållna, med höga krav på hygien, bordsskick och artighet.

I den litteratur Karlsson studerat finner han också att arbetarna i Göteborg, som står i centrum för hans avhandling, hade begränsade ambitioner för den egna levnadsstandarden, inklusive bostadsstandarden, och prioriterade en annan trygghetsfaktor: i stället för att »investera i en egen bostad förlitade man sig på grannarnas ekonomiska och sociala stöd«. Karlsson framhåller

Bra bostäder för arbetare i Fredhäll i Stockholm.
Foto Gunnar Lundh 1938, © Nordiska museet.

att inte bara de gamla borgerliga opinionsbildarna misslyckades med sin propaganda för egna hem och bostadsrätter – det unga HSB mötte samma svårigheter.

Även på andra håll än i Göteborg tycks arbetarna ha varit mindre intresserade av bättre bostäder än överheten ansåg att de borde vara. Alva och Gunnar Myrdal föreslog ekonomiskt stöd till bostäderna, men menade att trångboddheten inte hade sin grund enbart i ekonomiska problem. De stödde sig på två

undersökningar som enligt dem visade att somliga bodde »trångt och uselt på grund av dålig bostadskultur«.

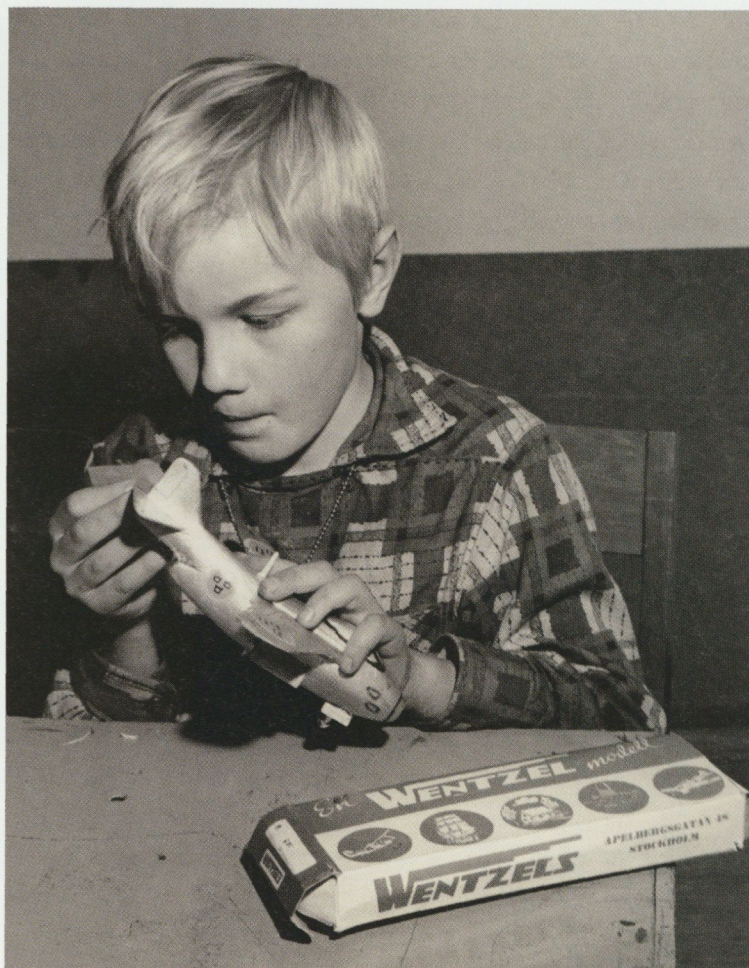
De blivande stugbyggarna på Pålalm bodde i södra Stockholm där de kunde se nya hus växa upp, även barnrikehus. Stadsplanerarnas tankar bakom den nya bebyggelsen kom familjerna sannolikt i kontakt med via radion och dagspressen. Idealet var en hälsosam miljö präglad av luft och ljus med gröna lekplatser mellan husen. Detta har behandlats av bl.a. Henrik Björck.

Luft och ljus ville även Pålalmfamiljerna ha, och de satsade tid och pengar på det. Men de föredrog att skapa sig en sådan miljö på egen hand, genom att bygga sig en stuga som komplement till hemmet i stan. På det tallskogsbevuxna Pålalm hade barrskogsluft rykte om sig att vara hälsosam, och området ligger inte så långt från dåvarande länssanatoriet i Uttran, en ort som sades ha hälsosam luft, lämplig för lungpatienter. Luft och ljus fick vi barn på tomten och i skogen, och dessutom vid den badbrygga som några av våra pappor byggde vid sjön under ett av de första åren. Vid samma tid, 1948, tillsatte regeringen en kommitté med uppgift att utreda friluftsbad och simundervisning.

När fritiden kom till folkhemmet

När arbetstiden förkortades och reglerades och två veckors semester för arbetstagare infördes, skapades det en tydligare gräns mellan arbetstiden och den utökade arbetsfria tiden, som nu började kallas för fritid. Hur skulle fritiden användas?

Diskussionen om fritiden under 1930- och 1940-talen behandlas av Jochum Stattin, som i fokus har hobbyerna. Från olika håll arbetades det med att anpassa och kolonisera fritiden och dess möjligheter, skriver han. På statlig nivå skedde en ideologisk

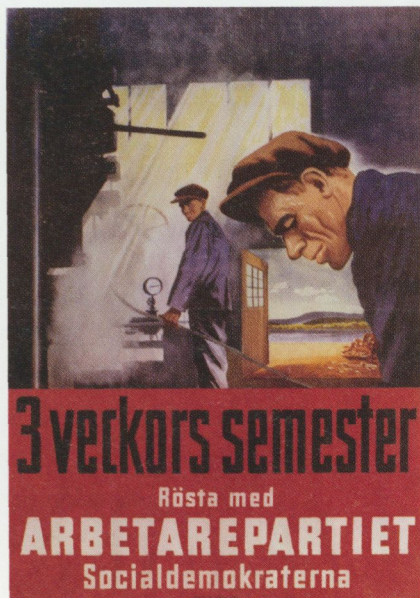

Målmedvetet arbete med modellflygplan från Wentzels hobby.
Foto Karl Heinz Hernried, © Nordiska museet.

mobilisering, kommunerna byggde upp fritidsförvaltningar och privata företag sålde hobbyartiklar. Stattin fortsätter: »Att ha en hobby blev ett tecken på att man själv tog del i välfärdslandets hävor. Med grund i de individuella projekten formades på så sätt målen för det gemensamma folkhemmet.« I debatten framhölls att hobbyn gjorde sina utövare kunniga och målmedvetna, medan de som inte hade någon hobby beskrevs som »slöa och initiativlösa individer utan förutsättningar att själva kunna forma sin framtid«. Stattin betonar att det centrala i hobbyn inte var att äga saker, utan att skapa och/eller bruka dem, till exempel väva nya dukar eller bygga modellplan.

När semesterlagen kom 1938 framstod en aktiv och organiserad fritid som ett ideal, ett synsätt som behandlas av Lena Eskilsson. En fritidsutredning, tillsatt 1937, förordade vistelse i skog och mark under semestern. I Ystad hade man 1936 ordnat en uppmärksam utställning, Fritiden, där man presenterade kulturaktiviteter som studiecirklar och biblioteksbesök, och tekniska sysslor som modellflyg och fotografering. Friluftslivet fanns också med, och reselivets organisationer var företrädare.

Under 1930-talet diskuterade man i borgerliga kretsar behovet av en så kallad sportstuga. En vanlig tanke var att det monotona arbetet behövde en motvikt i form av en rikare fritid, när man gärna skulle leva primitivt i sin stuga – i mindre stugor kunde man till och med reda sig utan hembiträde – därav termen sportstuga. I diskussionen framstår sportstugan, gärna arkitektri-

Valaffisch för Socialdemokraterna 1948 efter fotografier av C. G. Rosenberg. Riksdagsbeslut om den tredje semesterveckan kom 1951. Foto Nordiska museet.

tad, som en utgångspunkt för friluftaktiviteter i skog och mark.

I den borgerliga debatten fanns arbetarna inte med. Efter kriget fick en del av dem råd att köpa sig tomt, och kunde använda semestrarna till att bygga sig en stuga. Hur ville de använda den? Åke Daun intervjuade 1977 ett antal sommarboende i tre stugområden, bland dem Sandby (fingerat namn), ett arbetardominerat stugområde tre mil från Göteborgs centrum. Av de 48 Sandbyinformanterna var 21 mellan 50 och 69 år och 7 var över 70 år – en ålderssammansättning som liknar den som 1977 rådde på Pålalmalm. Drygt hälften av Dauns informanter hade sommarbott i området ganska länge, 16–46 år. Bland aktiviteterna nämnde några jakt, några promenader. Några av de yngre gick med barnen till simskolan.

Men en stor del av Sandbyinformanterna nämnde inte alls någon aktivitet utanför den egna tomten. En äldre informant berättade att »vi målar och tapetserar och gör om, fast det inte behövs, det är ju alldeles nygjort«. Sommarboendet var, sammanfattar Daun, »inriktat på arbete med händerna, i trädgårdarna och med husen«. Likadant var 1950-talets sommarboende på Pålalmalm, som jag minns det. De vuxna använde semestern och den övriga fritiden till att arbeta med stugan och trädgården och lämnade sällan tomten, utom för att följa med oss barn till badplatsen. Det tolkar jag som ett sätt att, med Stattins ord, »ta del i välfärdslandets håvor«: Man byggde, byggde om och planterade, och skapade sig på så sätt en rik fritidsmiljö. Eller kanske var det skapandet i sig som gjorde fritiden rik. Vi kan jämföra med att Daun lyfter fram just arbetet med hus och trädgård, och att Stattin betonar skapandets centrala roll i hobbyutövningen. I alla händelser har stugan här en helt annan funktion än den hade i 1930-talets borgerliga debatt.

En reflektion jag gjort är att den borgerliga debattens stugor, och naturen kring dem, kan framstå som en miljö att konsumera (i form av upplevelser i omgivningarna), medan Sandby- och Pålmalmsbornas bygg- och trädgårdsintresse är inriktat på att skapa sig en semester- och fritidsmiljö inom den egna tomtens gränser. Till det skapandet använde de både semestern och veckosluten. När semestern ökade till tre veckor 1951 fick de mer tid till det. Deras fritid var aktiv, som vi sett, men inte organiserad, i alla fall inte av organisationer och kommunala fritidsförvaltningar. Det var i egen regi som de, med Stattins ord, formade sin framtid.

Värna sin integritet

Pålmalmsbornas stugor tog nästan all deras fritid och innebar en stor investering, sedd i relation till deras begränsade inkomster. Varför var stugan mer attraktiv än en permanentbostad med högre standard? Varför var Pålmalms egen badbrygga mer attraktiv än de kommunala baden?

En reflektion jag gjort är att Pålmalmsfamiljerna kanske uppfattade myndigheternas ambitioner som alltför vittgående, som ett uttryck för den patri- och matriarkaliska attityd som Yvonne Hirdman lyfter fram i 1930- och 1940-talets planeringsiver. I så fall kan vi se stugorna som ett sätt för ägarfamiljerna att värja sig mot överheten, att värna sin integritet. Ofta låter man makarna Myrdal symbolisera den nämnda attityden, men de var inte ensamma. Flera forskare bl.a. Billy Ehn, Orvar Löfgren och Christopher Lasch, har uppmärksammat en från mellankrigstiden utbredd tendens att yrkeskvinnor och -män inom natur- och beteendevetenskaperna ges allt större inflytande över livsområden som tidigare betraktats som privata, till exem-

pel boende och barnuppfostran. I dag kan vi ha svårt att förstå att professionella förskollärare och psykologer, en självklarhet för oss, på 1930-talet kanske kunde upplevas som ett hot mot familjens integritet.

Min tolkning är att Pålamalmsfamiljerna ville ha inflytande över sitt boende. Det hade de kunnat få i en villa. Men i stugan räckte den egna kompetensen, och därför också pengarna, längre än i en tekniskt mer komplicerad villa. Männen på Pålamalm kunde snickra enklare hus, men behövde hjälp med att mura skorstenar eller gjuta källare. Stugan kunde man också sälja utan att bli hemlös om ekonomin så krävde. Det gick inte med en villa.

En av Pålamalmsfamiljerna var Lisa och Olle och deras barn. När de 1947 köpte tomten på Pålamalm bodde de i en etta i en

Foto Mark Markefelt,
© Nordiska museet.

arbetarförort, med wc och rinnande vatten, men utan centralvärme och varmvatten. Olle jobbade på en industri och Lisa städade. På Pålamalm byggde de sig en stuga på 3 × 3 meter. I stan hade de säkert kunnat få en trea i ett barnrikehus.

Olle var född under första världskriget och hade växt upp i en nödbostad i Stockholmstrakten – en avbalkning på 15 kvadratmeter med brädväggar i en gammal gymnastiksal, som man delade med andra barnfamiljer, var och en i sin avbalkning. Lisa var några år yngre och hade växt upp under knappa förhållanden i en liten stad.

Varför prioriterade Lisa och Olle stugan före en permanentbostad med högre standard? Mitt svar är att de gjorde något mer och större än odlade och snickrade på sin tomt och stuga. De byggde upp sin mänskliga värdighet. På egen hand och för egna pengar snickrade Olle sig bort från sin barndoms nödbostad. Lisa odlade och hushållade sig bort från sin barndoms fattigdom. Hushållsarbetet var tungt för henne och de andra kvinnorna på Pålamalm, där man lagade maten på primuskök och bar vatten från en gemensam brunn, som för en del låg flera hundra meter bort. I stan hade de i alla fall rinnande kallt vatten och gasspis. Men de, och männen, kunde sköta sina sysslor i sin egen takt. De kunde också själva bestämma hur de skulle utforma tomten och stugan, inom sina snäva ekonomiska ramar (och Byggnadsnämndens krav, som inte var höga för så små stugor).

Skapa sin värdighet

Som jag ser det hade Lisa och Olle ett behov av att skapa och vidmakthålla ett avstånd till barndomens fattigdom och förnedring, och det hade också många andra med liknande erfa-

renheter. Tydligast var detta för mig när barnrikehusen någon gång nämndes bland min barndoms vuxna – bland folket på Pålalm eller i familjens umgängeskrets i övrigt, i båda fallen miljöer där männen var industri- eller lagerarbetare och kvinnorna städerskor och ekonomibiträden, någon gång kontorister. Barnrikehusen nämndes alltid med ett tonfall som markerade avstånd till den boendeformen, och ofta medlidande med dem som inte kunnat ordna en godtagbar bostad på egen hand. I barnrikehus skulle man inte bo om man kunde undvika det.

Attityden till barnrikehusen uppmärksammas av Karlsson, i hans fall gäller det Göteborg. Två kvinnliga informanter som växte upp i barnrikehus där på 1930- och 1940-talen har i intervjuer berättat för honom att många arbetare uppfattade dessa hus som ett nytt slags filantropi eller fattighjälp. Han jämför med Enmark, som i intervjuer med arbetare födda kring 1900 funnit att filantropins hyresgäster av andra arbetare placerades en bit ner på den sociala rangskalan.

Karlssons informanter ger uttryck för samma attityd som jag minns från 1950-talet. I våra kretsar behövde en godtagbar bostad inte nödvändigtvis ha två rum eller varmvatten. Men den fick inte smaka fattigvård och förnedring. Det gjorde barnrikehusen, och den smaken bet sig fast i många år efter att kraven på låg inkomst och många barn hos hyresgästerna hade försvunnit 1948. Kanske hade även de nya »vanliga» hyreshusen tagit åt sig lite av samma smak. Det centrala problemet var ju överhetens pekpinnar, med eller utan subventioner. De som en gång tagit sig ur förnedringen hade behov av att hålla avstånd till den.

En del par i vår bekantskapskrets hade fått barn innan de hade egen bostad. Några hade, med bibehållen värdighet, löst problemet genom att familjen tog ett portvaktsjobb och därmed fick

tjänstebostad (och slapp bo i barnrikehus). En stor del av portvaktssysslan sköttes av frun i familjen. Bland 1950-talets mammor i Stockholm tycks för övrigt många ha förvärvsarbetat. I sina intervjuer fann Gustav Jonsson och Anna-Lisa Kälvesten – i ett slumpmässigt urval av Stockholmspojkar födda 1939–1945 – att i socialgrupp 2 och 3 arbetade mammorna till drygt 30 procent av pojkarna heltid utanför hemmet när pojkarna var i skolåldern, 20 procent arbetade deltid, och 4 procent hade ett hemarbete, till exempel som portvakt.

Som jag ser det åstadkom Olle och Lisa inte i första hand en stuga och en trädgård. De skapade mening och värdighet i sina liv, liksom de övriga på Pålalm. Många hade tidigt förlorat anhöriga i tbc och andra fattigdomens sjukdomar, inte sällan på Uttran. Sunda permanentbostäder hade Pålalmfamiljerna goda skäl att välkomna – men inte till priset av sin mänskliga värdighet. Kanske upplevde de att sundheten, och »bostadskulturen« i stan, höjdes mer av att kompletteras med en egen stuga än av ett rum till i lägenheten.

Vi barn hade som sagt en badbrygga. Den var Pålalmals enda gemensamt byggda anläggning, och har förblivit det. Pålalmfamiljerna förenades av att de satte högt värde på självständigheten, vilket innebar att man inte behövde fråga någon vilka tal- lar man skulle säga ner eller var man skulle anlägga sitt stenparti. Familjerna manifesterade, var och en på sitt sätt, den gemensamma ambitionen att inom sina – med borgerliga mått – snäva ekonomiska ramar bygga upp en bättre tillvaro för sig och sina barn än de själva haft som barn. Hur den tillvaron såg ut ville de bestämma själva, nu när de för första gången i livet fått råd med något mer än det allra nödvändigaste. Deras önsketillvaro skilde sig inte så mycket från den som planerarna ville ordna för dem – i

Foto Karl Heinz Hernried, © Nordiska museet.

båda fallen var barnen i centrum. Men på Pålalm styrde och ställde de själva. För Olle måste det ha varit en oerhörd kontrast till barndomens beroende av fattigvården.

Efter knappt femton år, i slutet av 1950-talet, hade Pålalmfamiljerna, i likhet med andra friska och arbetsföra i Sverige, upplevt en enormt snabb höjning av sin levnadsstandard, något de inte kunnat förutse. Semestern hade ökat till tre veckor. Stugorna hade byggts ut till 40 kvadratmeter och fått värmeiso-

Foto Erik Liljeroth, © Nordiska museet.

lering, och många familjer hade anlitat någon murarkunnig bekant som murat skorsten medan de själva biträdde honom som hantlangare. Nästan alla hade köpt bil. 1950-talets infrastrukturlyft hade Telegrafverket stått för: telefonledning genom skogen och en telefonkiosk med tioöringsautomat. Under årtiondet hade några stugor fått nya ägare. Bland dessa fanns en familj där mannen var en tysk metallarbetare som kommit hit som flykting 1933 – den förste på Pålalm med annan etnisk bakgrund än svensk.

Bilen – en standardhöjning och ett stort intresse vid mitten av 1900-talet.
Foto KW Gullers, © Nordiska museet.

Inne i stan hade många Pålmalmsfamiljer under 1950-talets lopp bytt upp sig till en ny, modern tvåa i Björkhagen, Bagarmossen eller kanske det alldeles nya Rågsved; några hade till och med flyttat till en trea. Stugan hade de kvar, och till den behöll de starka känslomässiga band livet ut. Med dess hjälp hade de byggt upp den värdighet som de behövde för att kunna flytta till det smalhusparadis dit politikerna länge sökt locka dem – utan att känna sig som objekt för omsorger som smakade barndomens fattigvård och förnedring. Kanske kände de sig rent av som hyresgäster.

Arbetarnas prioriteringar

En studie av arbetarnas stugbyggen skulle fokusera på vad de gjorde för sina barns hälsa, inte på deras bristande intresse för större permanentbostäder, det vill säga på vad de valde bort. Källmaterialet är dock magert, som nämnts ovan, och Pålalm är ett bra exempel. I dag är många stugor där 60–70 kvadratmeter och har permanentstandard, några är också permanentbostäder. De röjer inte mycket om områdets historia, som inte heller är dokumenterad utöver stugritningarna i Byggnadsnämndens arkiv, protokollen från tomtägar- och vägföreningens verksamhet, och privata foton – källor som inte säger mycket om tankarna bakom familjernas strävan. Badbryggan är borta sedan länge, utan att ha lämnat spår vare sig på stranden eller i arkiven. Vi som minns den är över 60 år.

Äldre människors minnen av sin barndom, till exempel mina egna, är ett mycket bristfälligt källmaterial, men i stort sett det enda som står till buds om arbetarnas tankar bakom sina stugor. Källsituationen liknar den som gäller för arbetarnas 1900-tals-

Foto Karl Erik Granath, © Nordiska museet.

historia i stort, som Billy Ehn och Orvar Löfgren karaktäriserar den. De framhåller att den borgerliga kulturens hegemoni inte bara innebär att andra kulturformer blir undanskymda, utan också att dessa inte heller lämnar så tydliga spår i skriftliga källor. De ger inga exempel, men ett sådant finns ovan: den (för mig välbekanta) negativa attityd till barnrikehusen som Karlsson funnit i intervjuer men inte tycks ha mött någonstans i den omfattande litteratur han läst för sin avhandling. Även Karlsson tar upp arbetarhistoriens källsituation, och talar om folkets odokumenterade idéhistoria. Verksamheten i våra folkrörelser är bättre dokumenterad, men stugorna ligger utanför rörelsernas verksamhetsområden.

Vill vi få grepp om hur arbetarna kring 1950 såg på sitt boende – och inte nöja oss med den borgerliga historieskrivningens bild av dem som en kategori som var ur stånd att på egen hand förbättra sina villkor – måste intervjuer bli en central källa. Det är hög tid att börja.